

BATI BASINININ ODAĞINDA KUZEY AFRİKALI BİR ŞEYH: ŞEYH AHMED ŞERİF SENUSİ

Nagehan ELEMANA*

Özet

Şeyh Ahmed Senusi'nin Senusiyye Tarikatı'nın başına geçtiği andan itibaren Avrupa devletleri tarafından yakından izlendiği gerek bu devletlerin gerekse Osmanlı Devleti'nin istihbarat kayıtlarından anlaşılmaktadır. Zira Şeyh Ahmed Senusi, Allah yolunda ölmeyi ve İslam düşmanlarına karşı birlik olmayı öğütleyen bir önder olarak onlar için tehlike arz etmekteydi. Şeyh Ahmed Senusi'nin yalnızca devletlerin gizli istihbaratları tarafından değil, basın aracılığı ile kamuoyu tarafından da ilgiyle takip edildiği görülmektedir. Özellikle Türkiye'de bulunduğu dönemde sıklıkla haber konusu edilmiştir. Bu çalışmada Amerika, İngiltere, Avusturalya, İskoçya, Yeni Zelanda gibi basın organları İngilizce dilinde yayın yapan ülkelerin gazetelerinde Şeyh Ahmed Senusi ile ilgili çeşitli konularda çıkan haberler irdelenerek, haberlerin doğru olup olmadığı, hangi amaçla yapıldığı ve bu haberlerle kamuoyunda herhangi bir algı yönetimi yapıp yapılmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Ahmed Senusi, Basın, Batı, islamofobi.

A NORTH AFRICAN SHEIKH AT THE FOCUS OF THE WESTERN PRESS: SHEIKH AHMAD SHARIF SENUSSİ

Abstract

It is understood from records of European states and the Ottoman Empire's intelligence records that Sheikh Ahmad Senussi was closely watched by European states from the moment he was elected head of the Senusiyya sect. For Sheikh Ahmad Senussi was a danger to them as a leader who advised to die on the path of Allah and unity against the enemies of Islam. Sheikh Ahmad Senussi is seen not only by the secret intelligence of the states, but also by the public through the press. Especially in the period that he is found in Turkey he often has been the subject of news. In this study, English newspapers published in countries such as America,

* Araştırma Görevlisi, Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
nagehanyilmaz@mersin.edu.tr

England, Australia, Scotland, New Zealand, including news about Sheikh Ahmed Senusi will be discussed. As a result, it will be tried to determine whether these news are true, what purpose it is made for, and whether there is any perception management in the public with these news.

Key Word: Sheikh Ahmad Senussi, Western press, Islamophobia.

Giriş

Kuzey Afrika merkezli Senusiyye¹ tarikatının lideri olan Şeyh Ahmed Senusi, Tarikatın kurucusu olan Seyyid Muhammed b. Ali es-Senusi'nin torunudur. 1873 yılında tarikatın merkezi olan Cağbub'da dünyaya geldi ve 1902 yılında tarikatın başına geçti. Kuzey Afrika'nın çeşitli bölgelerinde emperyal devletlerin (Fransa, İngiltere, İtalya) istilaları karşısında cihad ülküsünü ön plana çıkaran Şeyh Ahmed Senusi (1873-1933), İslam birliği fikrini de taşımaktaydı. Emperyalizme karşı cihad ve ittihad-ı İslam fikirlerini İslam coğrafyasında yaymak üzere Enver Paşa tarafından Osmanlı Padişahı V. Mehmed Reşad adına bir davet almıştı. Önce İstanbul'a daha sonra da çeşitli İslam memleketlerine gidecekti. Fakat olaylar planlandığı gibi gerçekleşmedi. Şeyh Ahmed Senusi İstanbul'a gelmeden Sultan Mehmed Reşad vefat etmiş ve tahta VI. Mehmed Vahdeddin geçmişti. 30 Ağustos 1918'de İstanbul'a ulaşan Şeyh Ahmed Senusi 31 Ağustos 1918'de düzenlenen bir merasimle Sultan Vahdeddin'e kılıç kuşattı. Sultan Vahdeddin'in izin vermemesi üzerine, İslam coğrafyalarını dolaşarak cihad ve İslam birliği fikirlerini yayma projesi akim kaldı. Bir müddet İstanbul'da kalan Şeyh Ahmed Senusi İstanbul'un işgali sonrasında Bursa'ya nakledildi. İki yıl kadar Bursa'da ikamete mecbur kalan Şeyh Ahmed Senusi Millî Mücadele'ye dahil olmaya karar verdi. Kendisinin talebi üzerine TBMM tarafından Ankara'ya davet edildi (Elemana, 2018: s. 100).

Şeyh Ahmed Senusi, kendisine verilen vaizlik göreviyle Anadolu'nun birçok vilayetini gezmiştir. Gittiği yerlerde verdiği vaazlarla halka Millî Mücadele'nin

¹ Senusiyye Tarikatı, 19. Yüzyılın ilk yarısında Muhammed b. Ali es-Senusi tarafından Mekke'de kurulmuştur. Küçük yaşlardan itibaren İslam dünyasındaki ayrışmaları ortadan kaldırmak için kafa yoran Muhammed b. Ali es-Senusi, İslam dinini hurafe ve batıl inançlardan kurtararak ilk saflığına döndürmek istemiştir. Çok sayıda tarikat olmasının İslam birliğine engel teşkil ettiğini düşünerek dört büyük mezhebin içtihatlarını ve yaklaşık kırk tarikatı tek bir çatı altında toplamaya çalışmıştır. Böylece Senusiyye Tarikatı, yüzlerce zaviye kurarak Kuzey Afrika başta olmak üzere tüm İslam coğrafyasına yayılmıştır (Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, 1997: 24-25, 27-29; Kavas, 2009, s. 530).

haklılığını anlatmaya çalışmış ve işgalci güçlere karşı cihad çağrısında bulunmuştur. Halkın gözünde oldukça saygın bir din adamı olan Şeyh Ahmed Senusi, böylece Millî Mücadele'nin dini önderlerinden biri olmuştur.

Şeyh Ahmed Senusi'nin Türkiye'de bulunduğu 1918-1924 yılları arasında hakkında çeşitli haberlerin Türk ve yabancı basında sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Millî Mücadele döneminde Türk basınına bakıldığında, Şeyh Ahmed Senusi ile ilgili haberlerin daha çok seyahatleri, beyanatlari ve tebrik telgraflarından oluştuğu görülmektedir. Genellikle Şeyh Ahmed Senusi'nin bir şehre doğru hareket ettiği, bir şehirden ayrıldığı zaman zaman da gidiş amacı ve programı yer almıştır. Şeyh Ahmed Senusi'nin Millî Mücadele'de kazanılan zaferler dolayısıyla Mustafa Kemal'e ve orduya göndermiş olduğu tebrik telgrafları, özel, dini günler ve bayramlar için göndermiş olduğu telgrafları da gazetelerde yayınlanmıştır. Ayrıca çeşitli konularda Şeyh Ahmed Senusi'nin görüşlerinin sorulduğu röportajları da basında sıklıkla yer almıştır (Elemana, 2019: s. 112).

8

Bu çalışmada Amerika, İngiltere, Avusturalya, İskoçya, Yeni Zelanda gibi basın organları İngilizce dilinde yayın yapan ülkelerin gazetelerinde Şeyh Ahmed Senusi ile ilgili çeşitli konularda çıkan haberler irdelenerek, haberlerin doğru olup olmadığı, hangi amaçla yapıldığı ve bu haberlerle kamuoyunda herhangi bir algı yönetimi yapıp yapılmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

Batılı Basında Şeyh Ahmed Senusi Hakkında Çıkan Haberler

Kuzey Afrika'da işgal faaliyetlerine girişen İtalyanlar, Trablusgarp'ta Senusiler'in yardımı olmadan ilerleyemeyeceklerini anladıklarından, İtalya gazetelerinde propaganda amaçlı haberler yaptırmışlardır. Bu haberler, Şeyh Senusi'nin 1913 Temmuz'unda İtalyanlarla anlaştığı, Reis-i Ruhani sıfatıyla tanınacağı, İtalya Hükümetinden maaş ve tazminat alacağı yönündedir (*Tasvir-i Efkar*, 22 Temmuz 1329 (4 Ağustos 1913), s. 4). Hemen akabinde de Şeyh Senusi ile görüşüp ikna ederek anlaşma sağlamaları için casuslar gönderilmiştir. Bu görüşmelerde İtalyanların asıl niyetlerinin işgal değil, ülkeye hükmetme hakkını elde etmek olduğunu ve Senusiler'in inançlarına saygı duyduklarını belirtse de Şeyh Senusi'den olumlu bir yanıt alamamışlardır (Genelkurmay Başkanlığı, 1978: 35-36). Aynı şekilde İngilizler de

Mısır'ın batı sınırını güvenceye almak maksadıyla Senusilerle dostça geçinmeye ve tarafsız kalmalarını temin etmeye çalışmışlardır (ATASE, *BDH*, 162-713-4). Bu çabalarından sonuç alamayan İngilizler, Müslümanların Senusiler'i tıpkı Ortodokslar gibi algılayarak dışladığı, Senusiler'in cihad çağrısına itibar etmediği ve Şeyh Senusi'nin İngilizlerle anlaştığı şeklindeki iddialarıyla propaganda faaliyetleri yürütmüşlerdir (*The Illustrated London News*, January 22, 1916, p. 113). Ancak Senusiler'in İstanbul'dan ilan edilen cihad çağrısı üzerine harekete geçmesi, İngilizlerin çabalarını da boşa çıkarmıştır.

29 Ağustos 1918 tarihli bir Yeni Zelanda gazetesinde, Şeyh Ahmed Senusi'nin bir Alman denizaltısı ile Trablusgarp'tan ayrıldığı, Viyana'yı ziyaret ettiği ve İstanbul'a doğru ilerlediği bildirilmiştir (*The Colonist*, August 29, 1918, p. 5).

24 Aralık 1919 tarihinde bir Avustralya gazetesinde “Sürgündeki Senusi Şefi: Adanmış bir ‘Papa’ ” başlığıyla uzun bir makaleye yer verildiği görülmektedir. Makalede; Şeyh Ahmed Senusi'nin Osmanlı Padişahına kılıç kuşatmış olduğu ve Pan-İslam Partisi (İttihat Terakki Partisi) için değerli biri olduğu vurgulanmış ancak “Seyid Ahmed artık büyük Senusi olduğunu iddia edemez, çünkü bir yıl önce Kuzey Afrika'dan kaçan” Şeyh Ahmed Senusi, “Libya'daki Senusi şeyhleri tarafından resmen görevden alınmıştı”, denmektedir. Şeyh Ahmed Senusi'nin Mısır seferinde uğradığı yenilgi sonrasında saygınlığını yitirdiği, bu nedenle 1918 yazında görevden alındığı ve bunun üzerine İstanbul'a gittiği belirtilmektedir. Daha sonra Şeyh Ahmed Senusi'nin Libya dışındaki otoritesinin ne kadar etkin olduğunun bilinmediğini ancak Kuzey Afrika'daki Müslümanlar üzerinde, Papa'nın Hristiyan dünyası üzerindeki otoritesine eşdeğer bir nüfuza sahip olduğu tahmininde bulunmaktadır. Bu ifadelerden sonra Kuzey Afrika'da İngiltere, İtalya ve Fransa'nın bir an önce Senusiler ile Kuzey Afrika'nın tamamını kontrolleri altında tutacak bir anlaşma yapmalarının gerektiğini, çünkü görevinden alınmış “Seyid Ahmed ile Enver, Nuri, Mustafa Kemal ve diğer Türk milliyetçilerinin yol açacağı entrikalar olabilir” denmektedir (*Morning Bulletin*, December 24, 1919, p. 12). Görüldüğü üzere makalede bir taraftan Şeyh Ahmed Senusi'nin nüfuzunu yitirdiği söylenirken, diğer taraftan da Papa ile eşdeğer bir nüfuza sahip olduğu belirtilerek, Türk milliyetçileri ile iş birliğine girerek İslam dünyasında bir hareketlenmeye neden olabileceğinden çekinilmektedir. Ayrıca gazetenin Şeyh Ahmed

Senusi ile Mustafa Kemal'in ismini birlikte anması -Mustafa Kemal'in İttihat Terakki mensubu olması dolayısıyla olsa bile- ve iş birliği yapmaları ihtimalini vurgulaması isabetli bir öngörü olarak dikkat çekmektedir.

1920 Nisan'ında, doğrudan Şeyh Ahmed Senusi ile ilgili olmasa da Senusiler ve Ankara Hükümeti ile ilgili bir haberin Amerika basınında geniş yer bulduğu görülmektedir. Haberde İngiliz resmi raporlara göre; Lenin'in İngilizlere karşı İslami bir ayaklanma planladığı ve bunun için Türk milliyetçileri ile Bolşevikler arasında ittifak yapılarak Mısır'daki Senusiler arasında propaganda faaliyetleri yürüttükleri iddia edilmektedir. Senusiler'in ayaklanması ve doğuya doğru ilerlemesiyle İngilizlerin dikkati Mezopotamya'dan Mısır'a kayacak, Bolşevikler de böylece rahatça İran'a girebileceklerdir. Haberde bu propagandanın etkili olduğu ve durumun kritik olduğu belirtilmektedir (*New York Tribune*, June 18, 1920, p. 1; *The Pensacola Journal*, June 18, 1920, p. 1; *The Bennington Evening Banner*, June 19, 1920, p. 2; *The Ogden Standard-Examiner*, June 18, 1920, p. 3; *Grand Forks Herald*, June 18, 1920, p. 10; *Richmond Times-Dispatch*, June 18, 1920, p. 1; *The Arizona Republican*, June 18, 1920, p. 1).

18 Şubat 1921 tarihli bir İskoç gazetesinde, "Anadolu'nun Bağımsızlık Davası" başlığıyla bir haber yayınlanmış ve bazı sansasyonel söylentiler olduğundan bahsedilmiştir. Bu söylentiler "Büyük Millet Meclisi tarafından yayınlanan bağımsızlık bildirgesi, Şehzade Osman Fuad Efendi'nin *naibü's-sultan*² olarak seçilmesi ve Şeyhülislam gibi davranan Şeyh Ahmed Senusi'nin görevden alınması" şeklinde aktarılmıştır. Haberin devamında da "resmi çevreler bu gelişmeleri inkar etse de diğer kesimler, Anadolu yönetiminin son birkaç gün içinde ciddi adımlar attığını ancak kesin detayların bilinmediğini teyit etmektedir" ifadelerine yer verilmiştir (*The Scotsman*, February 18, 1921, p. 3). Bağımsızlık bildirgesi ile ilgili söylentinin detayları verilmemiştir. *Naibü's-sultanlık* meselesine gelince, zaten bu müesseseye o tarihlerde aktif işlevi olan bir kurum değildir. Şehzade Osman Fuad Efendi, bu tarihlerde (1919-1922) yurtdışıdadır ve dönmeye niyeti yoktur (Artuç, 2013: s. 191, 172). Ayrıca TBMM

² Naibü's-sultanlık müessesesi, 18 Ekim 1912 tarihli Uşi Barış Antlaşması'nda yer alan, "Padişah aynı zamanda Halife olduğundan, Trablusgarp'ta Naibüssultan adıyla bir temsilcisi bulunacak" ifadesine binaen oluşturulmuştur (Uçarol, 2008: s. 503). 21 Haziran 1916 tarihinde de bu görev "İtalya muhârebesinde ve harb-i hâzırada mesbûk olan hizmet ve mücâhedât-ı ber-güzîdesine ve makam-ı celîl-i hilâfet-penâhîlerine derkâr bulunan sadakat ve merbûtiyyet-i râsihiyesine binâen" Şeyh Ahmed Senusi'ye verilmiştir (BOA, *İ. DUİT*, 16/66).

Hükümeti'nin, Osmanlı Devleti'ne ait işlevini yitirmiş olan naibü's-sultanlık unvanını kaldırmak yerine bir başkasına vermesi pek mantıklı bir ihtimal olarak görünmemektedir. Ancak arşiv kayıtlarında rastlanan bir belge bu söylentilerin Şeyh Ahmed Senusi ile ilgili kısmını aydınlığa kavuşturacak mahiyettedir. Dahiliye Vekaleti tarafından Heyet-i Vekile Riyaseti'ne gönderilen 23 Ocak 1921 (23.1.1337) tarihli belgede, daha önce Elcezire Cephesi Kumandanlığı tarafından Şeyh Ahmed Senusi'nin yazışmalarında "nâib-i halife-i a'zam ünvanını" kullandığı bildirilmiş, bunun üzerine bu unvanı kullanmasının uygun olmayacağını kendisine uygun bir dille bildirilmesi istenmiş, buna karşılık gönderilen cevapta kendisinin bundan sonra "eş-Şeyh Ahmed es-Senusi" imzasını kullanacağını beyan ettiği bildirilmiştir (CA, 01020028-7). Dolayısıyla Şeyh Ahmed Senusi'nin şeyhülislam gibi davrandığı için görevinden azlederek yerine Şehzade Osman Fuad Efendi'nin getirileceği yönündeki söylenti doğruluk arz etmemektedir. Yalnızca Şeyh Ahmed Senusi'nin Osmanlı padişahını/halifesini temsil eden bu unvanı kullanması uygun görülmemiştir.

18 Şubat 1921 tarihli başka bir İskoç gazetesinde ise diğerinin aksi yönde bir haber olduğu görülmektedir. Haberde Londra Konferansında hem Ankara hem de İstanbul hükümetinin temsil edileceği haber verilmektedir. Ardından Mustafa "Kemal İstanbul hükümetinin temsilciliğini reddediyor ve hükümetin gereksizliğini [uselessness] kabul etmediği ve istifa etmediği sürece, Senusi Şeyhini geçici olarak Halifelige getirerek sultanı ortadan kaldırmakla tehdit ediyor." İfadelerine yer vererek Mustafa Kemal'in Şeyh Ahmed Senusi'yi halife yapmak istediği bilgisi kesin ifadelerle paylaşılmaktadır (*Aberdeen Press and Journal*, February 18, 1921, p. 4). İki gazetenin haberleri arasındaki çelişkinin nedeni farklı kaynaklardan besleniyor olmaları olabilir. Ancak *The Scotsman* gazetesinin haber metnini yalnızca söylentiler üzerine kurgulamış olması dolayısıyla, Şeyh Ahmed Senusi hakkında itibarsızlaştırma yoluyla olumsuz bir intiba yaratmak istediği ihtimali de değerlendirilmelidir.

14 Mart 1921 tarihli bir Avustralya gazetesinde yer alan bir habere göre Şeyh Ahmed Senusi Konya'dan, Ankara'ya gelerek Millî Mücadele'ye dahil olan İstanbul Hükümeti yetkililerine bir telgraf göndermiştir. Şeyh Ahmed Senusi telgrafta; Mustafa Kemal'e katılarak gösterdikleri dini bağlılıktan dolayı kendilerini tebrik etmiştir (*Express and Telegraph*, March 14, 1921, p. 2). Bu haberin içeriği doğrudur. Şeyh

Ahmed Senusi 20 Aralık 1920 tarihinde İzzet ve Salih Paşalara İslam'ın kurtuluş yerine “(dârü’-l necdetü’l-İslâmiyye)” sağ salim varmaları ve din uğrunda gayret gösterilmek üzere toplanılan Anadolu’ya katılmalarından dolayı tebriklerini içeren bir telgraf göndermiştir (*Hakimiyet-i Milliye*, 20 Aralık (Kanunuevvel) 1920, s. 2). Ancak bu olayın arka planı farklıdır. Tevfik Paşa Hükümeti’nde Dahiliye Nazırı olan İzzet Paşa ve Bahriye Nazırı olan Salih Paşa beraberlerindeki bir heyetle Bilecik’e giderek Mustafa Kemal ile görüşme talebinde bulunmuşlardır. Bu görüşmeden sonra Mustafa Kemal İstanbul’a dönmelerine izin vermedi ve Ankara’ya götürülmüşlerdir. Fakat Mustafa Kemal, bu kişilerden milli hükümet işlerinde yararlanmak istediği, dolayısıyla haysiyetlerini korumak istediği için, bu kişilerin Ankara Hükümeti’yle görüşmek bahanesiyle İstanbul’dan ayrıldıklarını ve memleketin iyilik ve selameti için Millî Mücadele’ye katıldıklarını ilan etmiştir. Ancak üç aydan fazla Ankara’da kalmalarına karşın, ailelerini görmek istedikleri yönündeki ısrarları ve İstanbul Hükümeti’ndeki görevlerinden feragat edeceklerine dair söz vermeleri üzerine İstanbul’a dönmelerine izin verilmiş, İstanbul’a gider gitmez görevlerinden istifa etmişler fakat birkaç ay sonra yine aynı kabinede farklı bakanlıklarda görev almışlardır (Atatürk, 2011: s. 357-358, 409-410). *Express and Telegraph* gazetesindeki haberin devamında; İstanbul Hükümeti’nin heyetin geri dönmesinin zorla engellenip engellenmediğinden şüphe duyduğu için bu konuda bilgi toplaması için bir özel bir görevli gönderdiği belirtilmektedir. Bu görevli ile ilgili başka bir bilgi olmasa da *Nutuk*’ta İstanbul Hükümeti’nin İzzet Paşa’ya sürekli konuyla bilgi verilmesi yönünde çektiği telgraflar yer almaktadır (Atatürk, 2011: s. 375).

Yine *Express and Telegraph* gazetesinin 8 Nisan 1921 tarihli nüshasında, “Kabile Reisi Sultan İçin Acı Çekiyor” başlığıyla ilginç bilgiler içeren bir haber yayınlanmıştır. Habere göre, Sultanı tüm dini otoritesinden mahrum bırakmak isteyen Kemalistler, Şeyh Ahmed Senusi’ye İslam Halifesi naibliği teklif etmişlerdir. Şeyh Ahmed Senusi bu teklifi kabul etmenin büyük bir günah olacağını söyleyerek reddetmiştir. Haberin devamında Kemalistleri, hacı olmak için Mekke’ye gitmek isteyen Şeyh Ahmed Senusi’yi bir manastıra yerleştirdikleri ve pratikte orada hapsedilmiş olduğu belirtilmiştir. Mustafa Kemal’in Şeyh Ahmed Senusi’ye halifelik teklif ettiğine dair herhangi bir başka bilgi mevcut değildir. Ancak bu haberin daha önce

The Scotshman gazetesinin 18 Şubat 1921 tarihli haberiyle örtüşmesi dikkat çekmektedir. Diğer konuya gelince Şeyh Ahmed Senusi'nin o tarihlerde Anadolu'daki seyahatlerine devam etmekte olduğu, herhangi bir şekilde bir manastıra yerleştirilmesi ya da hapsedilmesinin söz konusu olmadığı arşiv belgeleri ve yerel gazetelerdeki haberlerden açıkça görülmektedir (CA, 01020028-12; CA, 01020028-13; *Yenigün*, 16 Mayıs 1921, s. 2; *Yenigün*, 5 Mayıs 1921, s. 2).

Avusturalya, Yeni Zelanda, İngiltere ve Amerika basını, 1921 Nisan'ında, Milliyetçi kaynaklardan aldıkları bilgiye göre, Ankara yönetiminin Şeyh Ahmed Senusi'yi Mezopotamya tahtına aday gösterdiği yönünde haberler yapmışlardır (*Sun*, April 20, 1921, p. 1; *The Press*, April 21, 1921, p. 7; *The New Zeland Herald*, April 21, 1921, p. 7; *The Herald-Advance*, April 29, 1921, p. 7). *The New York Times* gazetesi bu haberi "Ankara Mezopotamya Yöneticisini Seçti" başlığıyla vermiştir (*The New York Times*, April 20, 1921, p. 12). Haberde TBMM'nin Mezopotamya tahtına Şeyh Ahmed Senusi'yi teklif ettiği belirtildikten sonra, Milliyetçilerin, Mezopotamya'yı mandası altında bulunduran İngilizlerin tahta Hicaz Kralının oğlu Prens Faysal'ı (Faysal bin Hüseyin) teklif etmeye hazırlandığı şeklinde beyanatta bulunduğu yazmaktadır.³ Bu konuda kaynaklarda genel bir yanlış anlaşılma olduğu görülmektedir. Çünkü Şeyh Ahmed Senusi Irak tahtına aday değil, aday olarak tayin edilen Osmanlı şehzadesi yerine kendisi bölgeye intikal edene kadar naiblik etmekle görevlendirilmiştir. İngiltere'nin bölge yönetimini ele geçirme çabaları sonucunda bölge halkı isyan hareketlerine girişmiş ve Mustafa Kemal'e bir mektup yazarak yardım talebinde bulunmuşlardır. Mustafa Kemal de yardım edeceğine dair söz vermiştir. Mecliste alınan bir kararla başında Osmanlı şehzadesinin bulunacağı, Irak ve Musul'u kapsayan bir hükümet kurulması, şehzade bölgeye varana kadar Şeyh Ahmed Senusi'nin "niyabet tarihiyle" yani vekaleten hükümetin başına getirilmesine karar verilmiştir. Dönemin şartları nedeniyle Şeyh Ahmed Senusi bölgeye vaktinde ulaşamamış ve yeterli maddi desteği alamayan Irak geçici hükümeti dağılmıştır (TBMM, *Zabıt Ceridesi*, V, s. 397; TBMM, *Gizli Celse Zabıtları*, III, s. 563). Irak Kralı olarak İngilizlerin adayı Faysal seçilmiştir. Ancak Şeyh Ahmed Senusi bölgede Ankara hükümeti lehine önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Özetle Şeyh Ahmed Senusi Irak tahtına aday gösterilmemiş,

³ Aynı haber Lehçe yayınlanan bir Polonya gazetesinde de yayınlanmıştır (*Dziennik Chicagoski*, 20 Kwietnia (Nisan) 1921, p. 3).

aday naibi olarak görevlendirilmiş ve bu görevi yerine getirmesi de mümkün olamamıştır.

İlerleyen tarihlerde yine Irak ile ilgili bazı haberlerin devam ettiği görülmektedir. *The Scotsman* gazetesi 5 Eylül 1921 tarihli haberin içeriğinde; “Şeyh Senusi ve diğer pek çok kışkırtıcı, Kuzey Mezopotamya cephesinde uzun süre aktif bir şekilde ilgi çekici faaliyetlerde bulundu, ki bu faaliyetler Ankara Hükümeti’nin asla tanımadığı faaliyetlerdi”, ifadelerine yer vermiştir. Burada gazetenin “kışkırtıcı” ifadesini kullanmış olmasının, haberde İngiltere lehine bir algı yaratmak isteğiyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Şeyh Ahmed Senusi’nin bölgedeki faaliyetlerinin Ankara Hükümeti’nin tanımadığı faaliyetler olduğunu iddia etmesi de gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü zaten Şeyh Ahmed Senusi’yi bölgede faaliyetlerde bulunması için özel bir görevle gönderen Ankara hükümetidir. O dönem Şeyh Ahmed Senusi’nin Ankara Hükümeti ve Mustafa Kemal ile sürekli iletişim halinde oldukları, Şeyh Ahmed Senusi’nin bölgeyle ilgili raporları Ankara’ya ilettiği bilinmektedir (CA, 01003701-54; CA, 01003701-55; CA, 01020045; CA, 01020045-2). *The Illustrated London News* gazetesi ise 1 Ekim 1921 tarihli sayısında, Kral Faysal’ın 23 Ağustos 1921’de Bağdat’ta tahta çıkış seremonisinin detaylarını verdikten sonra, 20 Eylül’de Kemalist Türklerin eski Senusi Şeyhini kral yapmak için Kuzey Irak’ta Kral Faysal’a karşı ayaklanmalar düzenlediklerinin rapor edildiği bilgisini de paylaşmıştır.

The New York Times gazetesi 29 Ocak 1922 tarihli sayısında, Şeyh Ahmed Senusi’nin büyük boy bir fotoğrafıyla birlikte “Büyük Şeyh” başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Yazıda önce Senusiyye Tarikatı ve Trablusgarp’taki durumu hakkında bilgi verildikten sonra Şeyh Ahmed Senusi’den bahsedilmiştir. Buna göre; Osmanlı sultanlarının yükümlülüklerinden biri Hz. Osman’ın kılıcını kuşanmalarıdır. Prestijinin azaldığını düşünen Osmanlı sultanı VI. Mehmed Vahdeddin, kılıç kuşanma merasimi Şeyh Ahmed Senusi eliyle gerçekleşirse itibarının artacağını düşünmüştür. Bunun üzerine Şeyh Ahmed Senusi davet edilmiş ve savaş (Birinci Dünya Savaşı) devam etmesine rağmen İstanbul’a gelerek padişaha kılıcını kuşatmıştır. Müttefik devletler Şeyhin memleketine dönmesine izin vermemişlerdir ve Şeyh Anadolu’da sürgün hayatı yaşamaktadır (*The New York Times*, January 29, 1922, p. 83). Burada verilen bazı bilgiler doğru değildir. Şeyh Ahmed Senusi’yi İstanbul’a davet eden VI. Mehmed

Vahdeddin değildir. Şeyh Ahmed Senusi'yi İstanbul'a halife/padişah V. Mehmed Reşad adına Enver Paşa davet etmiştir. Davet ediliş amacı ise İttihad-ı İslam siyaseti çerçevesinde İslam coğrafyalarını dolaşarak halkı emperyalist devletlere karşı Osmanlı halifesi etrafında İslam birliğini sağlamak için cihada davet etmektir (Ertürk, 2016: s. 130, 199, 205-207, 218, 252). Bu yazının yayınlanmasının maksadı tam olarak anlaşılammıştır. Çünkü yazıda yeni bir haber verilmemektedir. Belki de zaman zaman haberlerde adı zikredilen bu şahıs hakkında bilgi sahibi olmayan okuyucuları aydınlatmak amacı güdülmüş olabilir.

9 Haziran 1922 tarihli *Western Daily Press* gazetesinde yayınlanan bir haberde; Şeyh Ahmed Senusi'nin Kürt ve Araplardan oluşan gönüllü bir ordu oluşturulmasını önerdiği bilgisi verilerek, Şeyhin Mezopotamya tahtı için Kral Faysal'a meydan okuma niyetinde olduğunun söylendiği belirtilmiştir. Hemen akabinde bu bilgiyle ilgili yorum yapılmış ve "Kemalist Hükümetin desteklediği bir fanatik tarafından yönetilen böylesi düzensiz bir oluşum, Irak sınırında muhtemel sorunlara yol açabilir" ifadelerine yer verilmiştir. Şeyh Ahmed Senusi'nin gerçekten bu yönde bir önerisi olup olmadığına dair bir bilgi yoktur. Ancak bölgede Kürt ve Arap unsurlardan oluşan bir kuvvet oluşturulması bu haberin tarihinden çok daha önce hayata geçirilmiştir. Faysal'ın İngilizler tarafından Irak tahtına getirilmesi Ankara Hükümeti'nin Irak'tan vazgeçmesine neden olmamış bilakis Misak-ı Milli sınırlarında bulunan bölgeyi geri kazanmak için Revandiz bölgesine 1922 yılı mart ayında başında Özdemir Bey'in bulunduğu bir kuvvet gönderilmiş, İngilizlerle bir anlaşmazlığa düşmemek için Türkiye'nin Musul harekatıyla ilgisi olmadığı izlenimini verilmek istenmiştir. Bu nedenle de Özdemir Bey'in yapacağı görevi şahsi bir teşebbüs gibi idare etmesi emri verilmiştir (Erdaş, 2015: s. 685-686). Yine aynı amaçla maiyetindeki subayların Türk ordusundan olmaması istenmiş Özdemir Bey de buna binaen teşkilatını mahalli kuvvetlerden ve özellikle aşiretlerden yaralanarak oluşturmuştur (Türkmen, 2001: s. 58-59). Bölgenin etnik yapısı düşünülürse bu kuvvetlerin çoğunlukla Arap ve Kürt unsurlardan oluştuğunu tahmin etmek zor değildir. Muhtemelen Türkiye'nin Musul harekâtında dahli olmadığı yönünde oluşturulmaya çalışılan izlenim başarılı olmuş ve olayla ilgili söylentiler yabancı basına bu şekilde yansımıştır.

New York Times gazetesinde 10 Eylül 1922 tarihinde “Türk Jeanne d’Arc” başlığıyla Halide Edip Adıvar’ın Millî Mücadele’deki rolünü anlatan bir yazı yayınlanmıştır. Yazının sonunda Millî Mücadele’ye yoğun ilginin Afrika’daki bir Müslüman dalgasıyla başladığı ve sonucunda bölgedeki Fransız idaresine bağlı Müslüman liderlerin Ankara Hükümeti’ni tanımak ve acilen bir anlaşma yapmak zorunda kaldığı belirtilmiştir. Devamında da Afrika’da İtalyan işgali altındaki Müslüman ülkelerin alevler içinde olduğu ve Büyük Senusi bölgesinin (Trablusgarp) liderinin (Şeyh Ahmed Senusi) bir mülteci olduğu ve Ankara Hükümetiyle çalıştığı, Yunanlıların ise İngilizler tarafından desteklendiği bilgisi verilmiştir. Burada Senusiler’in ve özellikle Trablusgarp’ın temsilcisi olan Şeyh Ahmed Senusi’nin Millî Mücadele’ye olan desteğinden bahsedildiği görülmektedir. Bu haber *New York Times*’dan alınarak 23 Eylül 1922 tarihinde *The Bismarck Tribune* gazetesinde aynen yayınlanmıştır (*The New York Times*, September 10, 1922, p. 97; *The Bismarck Tribune*, September 23, 1922, p. 4).

20 Ocak 1923 tarihinde İngiliz gazeteleri olan *Sheffield Daily Telegraph* ve *Northern Whig*’de Afganistan elçisi Ahmed Han tarafından Ankara’da Şeyh Ahmed Senusi onuruna bir ziyafet verdiği ve Ankara Hükümeti yetkilileri ile Ankara’da bulunan Hintli ve Mısırlı temsilcilerin de ziyafete katıldığı bildirilmektedir. Haberin detaylarında birer cümle olmak üzere, Ahmed Han, Meclis Başkanı Rauf Bey ve Hint temsilcisi Veli Han’ın ziyafet esnasındaki konuşmalarına yer verilmiştir. Haberde aktarılan bilgiler doğrudur. Çünkü 17 Ocak 1923 tarihinde verilen ziyafetin haberleri Türk basınında da yer almıştır. Ancak Türk basınında katılımcıların konuşmalarına yer verilmemiştir.⁴ Burada haberin bu kadar detaylı paylaşılmasında Şeyh Ahmed Senusi’ye verilen önemin dışında aslında İslam dünyasına birlik mesajı verilen bir toplantı olması etkili olmuştur.

Yine *Northern Whig* gazetesinin 22 Ocak 1923 tarihli sayısında, Şeyh Ahmed Senusi’nin 21 Ocak günü Diyarbakır’a gitmek üzere Ankara’dan ayrıldığı ve Mezopotamya’da propaganda turuna başlayacağı haber verilmektedir. Tarih doğru olmamakla birlikte haber doğrudur. Şeyh Ahmed Senusi, *Yenigün* ve *Hakimiyet-i*

⁴ *Hakimiyet-i Milliye*, 18 Ocak (Kanunusani) 1923, s. 1; *Varlık* gazetesi bu haberi gecikmeli olarak 19 Mart 1923 tarihinde vermiştir.

Milliye gazetelerinin haberlerine göre 19 Ocak 1921 günü Elcezire mntikasında seyahat etmek üzere Tarsus yoluyla Diyarbakır'a gitmek üzere hareket etmiştir (*Yenigün*, 21 Ocak (Kanunusani) 1923, s. 3; *Hakimiyet-i Milliye*, 21 Ocak (Kanunusani) 1923, s. 1). 30 Ocak 1923 tarihinde *Western Daily Press* gazetesinde çıkan bir haberin detayında ise "Musul sınırındaki Türk hazırlıkları devam ediyor ve Şeyh Senusi Tarsus'a geldi. (...) Milyonlarca Hintli, Mısırlı ve Afganlılar İngiltere'ye karşı savaşta Türkiye'ye destek vermeye hazırlar" şeklinde bir bilgi paylaşılmıştır. 5 Şubat 1923 tarihli *Western Daily Press* gazetesinde verilen bilgi ise Türk basınında yer alan haberle aynı olarak Senusi'nin Tarsus yoluyla Musul'a gitmek üzere Ankara'dan ayrıldığı şeklindedir. Batılı basın Şeyh Ahmed Senusi'nin bütün seyahatlerinin bilgisi paylaşılmazken neden Musul'a gidiş ile bu kadar ilgilenmiştir? Bu haberlerin içeriğine bakıldığında da yine Şeyh Ahmed Senusi'nin seyahatlerinin detaylarının, Batının odağında olan İslam dünyasını ve dolayısıyla batıyı ilgilendiren kısmına yer verildiği görülmektedir.

3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması yabancı basında ilginç yankılar uyandırmıştır. Bir İngiliz gazetesi olan *Yorkshire Evening Post*'un 4 Mart 1924 tarihli sayısında uzun uzun hilafetin kaldırılması ve İslam dünyasındaki etkisinin neler olacağı üzerine yorumlar yapıldıktan sonra, Türk olmayan Müslümanların bir halife atayıp atamayacağı yönünde bir sorun olduğu ve en muhtemel adayın kutsal topraklara sahip olan Hicaz Kralı olduğu, onun dışında Afganistan Emiri, Fas Sultanı, Şeyh Ahmed Senusi ve Mısır Kralı'nın da halifelik için iddiada bulunabileceği belirtilmiştir. Ancak *Yenigün* gazetesinin 27 Mart 1924 tarihli haberinde gazete muhabiri, hilafetin kaldırılması kararının Mersin'e ulaşmasının ardından Şeyh Ahmed Senusi'nin Mevlid-i Şerif kıraat ettirerek muhacirlere bir ziyafet verdiğini bildirmektedir. Ayrıca Şeyh Ahmed Senusi'nin, gazete muhabirinin, bazı İzmir gazetelerinde yer alan İzmir'e giderek orada bir hilafet kongresi gerçekleştireceği yönündeki iddiaları sorması üzerine:

"Herkes bilir ki Bursa'dan vatanı kuvvetli bir îmân ile müdâfaaya âzim eden Kuvâ-yi Milliyye'ye iltihâk için çıktım. Serpilen nifâk ve şikâkın elden geldiği kadar izâlesi için bütün mesâîmi sarf ettim. Bu mühimm ve mahdûd vazîfe ile iştigal benim için kâfi idi. Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâ ederim ki bu hizmetim de dîn ve vatan selâmetinden başka hiçbir maksad ve ârzûya tâbi' olmaksızın nihâyet bulmuştur. Benim bundan sonra ale'd-devâm duâdan başka bir vazîfem kalmamıştır. Bu memlekette ikametim ise, sırf Türkiye Reis-i Cumhûr'u Gazî Paşa Hazretleri'nin bir misâfiri olmaktan ibârettir" (*Yenigün*, 27 Mart 1924, s. 1).

sözleriyle yanıt vererek hilafet ile ilgili bir gayesinin olmadığını beyan etmiştir. Aslında Şeyh Ahmed Senusi'nin saltanatın kaldırılmasından itibaren tüm beyanatları bu yöndedir. Ondan önce de halifeye olan bağlılığını sürekli dile getirmiştir. Ancak buna rağmen emperyalist devletlerin Şeyh Ahmed Senusi'nin nüfuzundan endişe ettikleri için bunu bir ihtimal olarak sürekli göz önünde bulundurdukları görülmektedir.

Australian Worker gazetesi de halifeliğin kaldırılmasını: “Dünyada yüz milyonlarca insanı ciddi biçimde etkileyecek olan, on beş yüz yıllık tarihin önemli olaylarından biri” olarak değerlendirmiş ve okuyucunun olayın önemini kavrayabilmesi için İtalya Hükümeti tarafından Papalığın kaldırılması ve Papa'nın İtalya'yı terk etmesini istemesi olarak hayal edilebileceği belirtilmiştir. Devamında da Halifenin bazı güçleri Ağa Han ve Şeyh Ahmed Senusi gibi din adamları tarafından paylaşılıyor olsa da onun sözleri hala milyonlar için kanun niteliğindedir, denmektedir (*Australian Worker*, March 12, 1924, p. 13). Burada Şeyh Ahmed Senusi'nin Senusiyye Tarikatının lideri olması hasebiyle sahip olduğu nüfuz kastedilmektedir ancak zaten Şeyh Ahmed Senusi hiçbir zaman hiçbir konuda halifeye muhalif bir tavır içine girmemiştir.

Bundan sonra Şeyh Ahmed Senusi ile ilgili yabancı basında ulaşılabilen en yakın tarihli haber, *Northern Whig* gazetesinin 5 Kasım 1924 tarihli haberidir. Bu arada Şeyh Ahmed Senusi 1924 Ekim'inin sonunda önce kutsal topraklara oradan da memleketine gitmek üzere Türkiye'den ayrılmıştır (BCA, 2017-03-28 (1) 0051). Gazetenin haberinden anlaşıldığına göre Şeyh Ahmed Senusi Suriye'dedir. Haberin başlığı “Tehlikeli Bir Adam”, alt başlığı ise “Müttefiklere Karşı Entrika Çeviren Arap Liderler” şeklinde verilmiştir. Şeyh Ahmed Senusi'nin Necid⁵ Sultanı İbn Suud ve Arabistan'ın diğer hükümdarlarıyla hilafetin geleceğini tartışmak üzere yola çıktığı bildirilmektedir. Haberin devamında da “eski bir düşman” olarak tanımlanan Şeyh Ahmed Senusi'nin, Suriye'yi ziyaret etmesine Fransız yetkililerce izin verilmesinin şaşırtıcı olduğu, oradaki varlığının huzursuzluklara yol açabileceği yorumu yapılmaktadır. *Belfast News-Letter* gazetesinin haberinden Şeyh Ahmed Senusi'nin 11 Kasım 1924 tarihinde Kudüs'te olduğu anlaşılmaktadır (*Belfast News-Letter*, November 12, 1924, p. 7). Haberde Şeyh Ahmed Senusi'nin buraya Kudüs Büyük Müftüsü'nün konuğu olarak geldiği ve Necid'e

⁵ Arap Yarımadası'nın ortasında yer alan bölge. www.britannica.com/place/Najd, erişim tarihi: 21. 11. 2018.

gideceğinin düşünüldüğü belirtilmektedir. *The Scotsman* gazetesinin de “Gizemli Bir Görev” alt başlığıyla verdiği haberde; Şeyh Ahmed Senusi’nin verilen gizli bir görev için Necid’e gitmekte olduğunun düşünüldüğü ve Emir Abdullah (Ürdün Kralı) ile birlikte Mekke’ye bir heyet göndermek için çalıştığı bilgisi verilmektedir.⁶ Yine 13 Kasım tarihli bir başka haberde; yerel basının Şeyh Ahmed Senusi’nin, Ankara Hükümeti’nin temsilcisi olarak Hicaz’a gitmesi gerektiğini öne sürdüğü belirtiliyor (*Lincolnshire Echo*, November 13, 1924, p. 3). Bu haberler emperyalist devletlerin Şeyh Ahmed Senusi’nin İslam dünyası adına birtakım girişimlerde bulunmasından ne kadar çekindiklerini ortaya koymaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere Şeyh Ahmed Senusi’nin hilafet ile ilgili herhangi bir gayesi bulunmamakta, yalnızca kutsal toprakları ziyaret ederek ardından memleketine dönme arzusundadır.

Amerikan gazetesi *The Sunday Star*’da 16 Kasım 1924 tarihinde halifelik meselesinin ele alındığı uzun bir yazı yayınlanmıştır. Haberde hilafet için bir diğer aday olarak Şeyh Ahmed Senusi’nin ortaya çıktığı, ancak o kendisini hâlâ Senusiler’in lideri olarak kabul etse de aslında, İtalyanlar tarafından emir unvanı verilen ve resmi olarak İtalyan hakimiyetini kabul eden kuzeni Muhammed İdris Senusi’nin onun yerine geçtiği belirtilmektedir. Devamında da eğer bir kişinin halife olması gerekiyorsa bu iş için İdris Senusi düşünülmelidir ancak halifelik için ön plana çıkarılan ismin İngiltere, Fransa ve İtalya’nın “arkadaşı” olan Muhammed İdris Senusi değil, “müttefiklerin düşmanı” olan Şeyh Ahmed Senusi olduğu görülüyor, denmektedir. İstihbarat raporlarında Şeyh Ahmed Senusi’nin Mustafa Kemal ve İbn Suud’un desteğini de aldığı bilgisinin yer aldığı belirtilen haberde, oldukça öznel ifadeler yer verildiği ve Şeyh Ahmed Senusi’nin halife olmasından endişe edildiği görülmektedir.

30 Aralık 1924 tarihli *Daily Herald* gazetesinde, Fransız yetkililer tarafından Şeyh Ahmed Senusi’ye Suriye’den ayrılması için 48 saat verildiği bildirilmektedir. Aynı haber 31 Aralık 1924 günü *The Cornishman and Cornish Telegraph* gazetesinde “Fransız Ültimatomu” başlığıyla verilmiştir. Anlaşılan Şeyh Ahmed Senusi Necid’e gitmesi beklenirken tekrar Suriye’ye gelmiştir. Kaynaklarda genel olarak Şeyh Ahmed Senusi’nin Türkiye’den ayrıldıktan sonra Şam’a gittiği, buradan Fransızların baskısı

⁶ (*The Scotsman*, November 13, 1924, p. 8). *Belfast News Letter* gazetesi aynı haberi 18 Kasım 1924 tarihli sayısında vermiştir.

sonucu ayrılarak Filistin'e gittiği ve burada da İngilizlerin baskısına maruz kalarak Mekke'ye gittiği bilgisi verilmektedir (Azamat, 2009: s. 529). Ancak yabancı basındaki haberleri takip ettiğimizde Şeyh Ahmed Senusi'nin Suriye'den Filistin'e gittikten sonra tekrar Suriye'ye dönmüş olduğu ve kendisine ultimatoma verildiği görülmektedir. Yani eğer doğruysa önce İngilizlerin baskısıyla Filistin'den ayrılmak zorunda kalmış ve tekrar Suriye'ye dönmüş, daha sonra burada da Fransızların ultimatoma sonucunda Suriye'den ayrılarak Mekke'ye gitmiş olmalıdır.

1925 Şubat ayında Batılı basın *Dailiy Chronicle* gazetesinin özel muhabirinin Cidde'den aktardığı bir haberle çalkalanmıştır. Haber; Necid Sultanı İbn Suud ile Şeyh Ahmed Senusi arasında Mekke'de önemli ve gizemli bir konferans düzenlendiği şeklindedir. Burada konferans kelimesi, Türkçe'deki anlamıyla (bir topluluğa bir konuda bilgi vermek amacıyla yapılan konuşma) değil, İngilizce'deki (görüşme) anlamıyla değerlendirilmelidir. Yani haberde bahsedilen ikili arasında gerçekleşen özel bir görüşme olmalıdır. Haberin detaylarında; İbn Suud'un Arap birliğini sağlama arzusunda olduğu, bu durumun İngiltere, Fransa ve İtalya açısından gittikçe artan bir tehdit oluşturduğu söylenmektedir. *Great Southern Herald* gazetesi haberinde; "Her iki adam da İngiliz, Fransız ve İtalyan egemenliğine karşı çıkıyorlar ve bir süredir tüm kafirlere karşı ortak bir yükseliş fikrini barındırıyorlar" ifadelerini kullanmıştır (February 28, 1925, p. 1). Haber için gazeteler tarafından atılan başlıklar da oldukça ilgi çekicidir. *Telegraph* gazetesi, "Arap Fanatikleri Tehdidi: Kafirler Üzerine Kutsal Savaş" (February 24, 1925, p. 5), *The Brisbane Courier*, "Arap Tutkusu: Mekke'de Gizemli Konferans" (February 25, 1925, p. 19), *Advertiser*, "Mekke'de Kutsal Savaş Komplocuları" (February 25, 1925, p. 12), *Examiner*, "İslam Tehdidi" (February 25, 1925, p. 5), *Age*, "Arap Şeyhlerinin Entrikası" (February 25, 1925, p. 11), *The Manawatu Daily Times*, "Şeyhler Anlaşıyor: Batılı Güçler İçin Bela Geliyor" (February 25, 1925, p. 5), *Maitland Weekly Mercury*, "Araplar Görüşüyor: Yükselen Tehdit" (February 28, 1925, p. 2).

Western Argus gazetesi bahsedilen konferans haberini 10 Mart 1925 tarihinde Senusiler ve Vahabiler ile ilgili detayların olduğu uzun bir yazının içinde yorumlayarak vermiştir. Yazıda konferansın içeriğinin bilinmediği belirtilmekle birlikte birtakım yorumlar yapılmıştır. Belki de konferansın içeriğinde bir şey yoktur ya da muhabirin de

iki kabile şefinin mazilerine atıfta bulunarak iddia ettiği gibi Kuzey Afrika ve Güney Asya barışını tehdit eden kötü niyetli gelişmelere ve hoş olmayan olasılıklara gebedir, denmektedir. Devamında da bu konferans kutsal bir savaş ilanını yani cihat ile sonuçlanabilir, Her ne kadar bu durumların gerçekleşmesi çok mümkün gibi görünmese de Müslüman fanatizminin geçmişte bunu başarmış olması gelecekte bunu yapabilecekleri ihtimalini canlı tutmaktadır, ifadelerine yer verilmiştir. Son olarak, İki şefin bu tutkuları Asya ve Afrika'nın Arap aşiretleri arasında huzursuzluk ve kısmi yükselmelerden başka bir şey yapmasa bile Trablus ve Eritre'de kolonileri olan İtalya; Cezayir, Tunus ve Fas'ta kolonileri olan Fransa; Irak, Sudan ve Mısır'daki varlığıyla diğer sömürge devletleriyle komşu olan İngiltere için bir endişe konusu olacağı, yorumu yapılmıştır.

News isimli bir Avusturalya gazetesinde 28 Ağustos 1925 tarihinde ilginç bir yazı yayınlanmıştır. “Telgraf Haberlerine Yorumlar” başlığıyla verilen ve farklı konuları içeren yazıda, “İbn Suud’un Amacı” alt başlığıyla şu ifadeler yer verilmiştir: “İbn Suud bir kutsal kenti [Mekke] fethetti ve diğerini [Medine] de fethetmek üzeredir. Ancak Ortodoks Müslümanlar buna tahammül etmeyecektir çünkü İbn Suud İslam’ın protestan lideridir. Vahhabiler kutsal yerlere ve resimlere çok az saygı duyuyorlar. İbn Suud’un bu konuyla başı dertte. Uzun zamandır kabul edilebilir bir Mekke Emiri arıyordu ve Şeyh Ahmed Senusi’yi seçti. Ancak yeni Emir, peygamberin eşlerinden birinin türbesine bir ziyaret düzenlediğinde, Vahhabiler tarafından bir sapkın ve çok tanrı inancı olan biri olarak kınandı. Bu kavga yatıştırıldı: İbn Suud, peygamber soyundan gelenlerin Emir olarak tayin edilmesinin önemini kavramıştı, ama daha birçokları vardı. Bununla birlikte, Sultan [İbn Suud kastediliyor] muhtemelen Arabistan’ın fethedilmesi hedefine ulaşmak için Emir’in [Şeyh Ahmed Senusi kastediliyor] birçok isteğine boyun eğecektir.” Daha önce basında geniş yer bulan İbn Suud ve Şeyh Ahmed Senusi arasında gerçekleştiği iddia edilen konferanstan Şeyh Ahmed Senusi’nin Mekke Emiri olması sonucu çıkmış olabilir. Ancak yazıda bahsedildiği gibi Şeyh Ahmed Senusi’nin İbn Suud tarafından Mekke Emiri olarak tayin edildiğine dair başka hiçbir kaynakta bilgiye rastlanmamıştır.⁷ Daha önce Şeyh Ahmed

⁷ (Uzunçarşılı, 1984; Armstrong, 2007). Ayrıca Claudia Anna Gazzini tarafından yapılan tez çalışmasında da 1925 Nisan’ında Şeyh Ahmed Senusi’yi Mekke’de ziyaret eden Java’lı hacıların ifadelerine dayanarak,

Senusi ve İbn Suud arasında gerçekleşen ve içeriği belli olmayan bir görüşmeyi birçok gazete merakla ön plana çıkarırken, görüşmenin sonucunda ortaya çıkmış olması muhtemel böyle bir durumun da basına yansımaları beklenirdi.

Nottingham Evening Post gazetesinde 26 Mayıs 1928 tarihinde yayınlanan bir haberde, Mekke’de tüm Müslüman ülkelerden temsilcilerin de bulunduğu büyük bir toplantı gerçekleştiği bildirilmiştir. Toplantıya Hindistan, Java, Suriye, Yemen, Cezayir, Tunus, Mısır ve Güney Afrika’dan emirlerin katıldığı ifade edildikten sonra, “katılan daha önemli şahsiyetler arasında” Şeyh Ahmed Senusi, Mısır’dan Ahmed Paşa ve birkaç isim daha zikredilmiştir. Bazı kaynaklarda Şeyh Ahmed Senusi Mekke’ye gittikten sonra İbn Suud tarafından ilgiyle karşılandığı⁸ bilgisi yer alırken bazı kaynaklar da İbn Suud’un Şeyh Ahmed Senusi’nin varlığından rahatsız olduğu ve bu nedenle Asir’e gittiği belirtilmektedir (Azamat, 2009: s. 529; Özköse, 2000: s. 78). Ancak son haberlere bakılırsa İbn Suud’un bu tarihlere kadar İbn Suud’un Şeyh Ahmed Senusi’nin Mekke’de bulunmasından herhangi bir rahatsızlığı yoktur.

Şeyh Ahmed Senusi hakkında yabancı basında yer alan son haber ise 14 Mart 1933 tarihli ölüm haberidir. *The Northern Whig and Belfast Post* gazetesinde “Büyük Senusi Öldü” başlığıyla ve *Western Daily Press* gazetesinde “Sahranın Lordu Öldü” başlığıyla rastlanan haberde; 1915 Kasım’ında Mısır’ı işgal eden ünlü dini grubun lideri ve Büyük Senusi olarak bilinen Ahmed Şerif Senusi’nin Mekke’de öldüğü bildirildi, denilmektedir. Enteresane olan ise bu haberin Türk basınına da aynen bu şekilde yansımış olmasıdır (*Vakit*, 14 Mart 1933, s. 2). İngilizler için Mısır önemli olduğu için o dönem Şeyh Ahmed Senusi sürekli Mısır’ı işgaliyle anılmıştır. Ancak Türkiye’de gerek Osmanlı gerek Millî Mücadele dönemlerinde oldukça önemli bir şahsiyet olan Şeyh Ahmed Senusi hakkında başka hiçbir bilgi verilmeden, yabancı basında yer aldığı şekliyle Mısır’ı işgal eden kişi olarak tanımlanması oldukça şaşırtıcıdır.

Şeyh Ahmed Senusi’nin hiçbir zaman Mekke Emiri olarak tayin edilmediği belirtilmektedir. (Gazzini, 2004: s. 94-95).

⁸Gazzini, 2004: s. 92; http://www.cevaplar.org/index.php?content_view=6887&ctgr_id=0, erişim tarihi: 23. 11. 2018.

Sonuç

Batılı devletler Şeyh Ahmed Senusi'yi emperyal emellerine engel teşkil eden bir unsur olarak görmüş ve bu nedenle yakın markaja almışlardır. Dolayısıyla Batı basını da Şeyh Ahmed Senusi ile ilgili istihbaratları haberlerine yansıtmıştır. Ancak bu haberlerin bilgi vermekten çok bir İslamofobi ekseninde geliştiği, komplo teorileri üretilen yoruma dayalı haberlerin paylaşıldığı görülmektedir. Şeyh Ahmed Senusi şeyhülislamlık, halifelik ya da bir bölgenin yöneticiliği gibi makamlara karşı herhangi bir hırs veya arzu beslememesine ve bunu sürekli dile getirmesine rağmen, Şeyh Ahmed Senusi'yi destekleyen kitlelerin çokluğu batılı devletleri rahatsız etmiştir. İslam birliği fikrinin hayat bulması onları sürekli tedirgin etmiş ve buna yönelik geniş çaplı konferanslar, İslam devletleri arasındaki anlaşmalar yapıldığına dair öngörülerde bulunarak kendilerine bir korku imparatorluğu yaratmışlar ve basında yer alan haberlerle bunu halka da yansıtmışlardır.

Şeyh Ahmed Senusi ile ilgili basında yer alan haberleri genel olarak değerlendirilmek gerekirse; yerel basında daha somut bilgilere yer verilirken yabancı basında ağırlıklı olarak İslam dünyasında birlik ihtimali mesajını veren yahut batıya karşı tehdit unsuru teşkil eden haberlerin paylaşıldığı ve bu haberlerin daha çok yorum içerikli olduğu görülmektedir.

Kaynakça Arşiv Belgeleri

ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi), *BDH*, 162-713-4.
BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 2017-03-28 (1) 0051.
BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), *İ. DUIT*, 16/66.
CA (Cumhurbaşkanlığı Arşivi), 01003701-54.
CA, 01003701-55.
CA, 01020028-7.
CA, 01020028-12.
CA, 01020028-13.
CA, 01020045.
CA, 01020045-2.
TBMM, *Zabit Ceridesi*, V, 15 Kasım (Teşrinisani) 1920.
TBMM, *Gizli Celse Zabıtları*, III, 22 Temmuz 1922.

Gazeteler

Advertiser, February 25, 1925.
Age, February 25, 1925.
Australian Worker, March 12, 1924.
Belfast News-Letter, November 12, 1924.
Belfast News Letter, November 18, 1924.
Dziennik Chicagoski, Kwietnia (Nisan) 20, 1921.
Examiner, February 25, 1925.

Expres and Telegraph, April 8, 1921.
Grand Forks Herald, June 18, 1920.
Great Southern Herald, February 28, 1925.
Hakimiyet-i Milliye, 20 Aralık (Kanunuevvel) 1920.
Hakimiyet-i Milliye, 18 Ocak (Kanunusani) 1923.
Hakimiyet-i Milliye, 21 Ocak (Kanunusani) 1923.
Lincolnshire Echo, November 13, 1924.
Maitland Weekly Mercury, February 28, 1925.
Morning Bulletin, December 24, 1919.
New York Tribune, June 18, 1920.
News, August 28, 1925.
Northern Whig, January 20, 1923.
Northern Whig, January 22, 1923.
Northern Whig, November 5, 1924.
Nottingham Evening Post, May 26, 1928.
Richmond Times-Dispatch, June 18, 1920.
Sheffield Daily Telegraph, January 20, 1923.
Sun, April 20, 1921.
Tasvir-i Efkâr, 22 Temmuz 1329 (4 Ağustos 1913).
Telegraph, February 24, 1925.
The Arizona Republican, June 18, 1920.
The Bennington Evening Banner, June 19, 1920.
The Bismarck Tribune, September 23, 1922.
The Brisbane Courier, February 25, 1925.
The Colonist, August 29, 1918.
The Cornishman and Cornish Telegraph, December 31, 1924.
The Herald-Advance, April 29, 1921.
The Illustrated London News, October 1, 1921.
The Illustrated London News, January 22, 1916.
The Manawatu Daily Times, February 25, 1925.
The New York Times, April 20, 1921.
The New York Times, January 29, 1922.
The New York Times, September 10, 1922.
The New Zeland Herald, April 21, 1921.
The Northern Whig and Belfast Post, March 14, 1933.
The Ogden Standard-Examiner, June 18, 1920.
The Pensacola Jornal, June 18, 1920.
The Press, April 21, 1921.
The Scotsman, February 18, 1921.
The Scotsman, September 5, 1921.
The Scotsman, November 13, 1924.
The Sunday Star, November 16, 1924.
Vakit, 14 Mart 1933.
Varlık, 19 Mart 1923.
Western Argus, March 10, 1925.
Western Daily Press, Jun 9, 1922.
Western Daily Press, January 30, 1923.
Western Daily Press, February 5, 1923.
Western Daily Press, March 14, 1933.
Yenigün, 5 Mayıs 1921.
Yenigün, 16 Mayıs 1921.
Yenigün, 21 Ocak (Kanunusani) 1923.
Yenigün, 27 Mart 1924.
Yorkshire Evening Post, March 4, 1924.

Tetkik Eserler

- Armstrong, H. C. *Arabistan Kralı'nın Yaşam Öyküsü: Abdülaziz bin Suud*, Çev. Gülsüm Aldemir, İstanbul: Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.
- Artuç, N. *İttihatçı Senusi İlişkileri (1908-1918)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.
- Atatürk, K. *Nutuk 1919-1927*, Sad. Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2011.
- Azamat, N. Senusi, Ahmed Şerif. *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2009, C. 36, s. 527-529.
- Elemana, N. Türk Basınında Şeyh Ahmed Senusi (1918-1924), *Turkish Studies-History*, Ankara 2018, C. 13, S. 24, s. 97-118.
- Erdaş, S. Milli Mücadele'de Elcezire Cephesi ve Şeyh Sünusi'nin Bölgedeki Faaliyetleri. *Milli Mücadele'de Güney Bölgesi Sempozyumu Bildiriler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s. 671-691.
- Ertürk, H. *İki Devrin Perde Arkası*, Röp. Samih Nafiz Tansu, İlgi Kültür Sanat, İstanbul 2016.
- Gazzini, C. A. *Jihad in Exile: Ahmad al-Sharif al-Sanusi 1918-1933*, Princeton University Unpublished Master's Thesis, Princeton 2004.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi VI: Hicaz, Asir, Yemen Cephesi ve Libya Harekatı (1914-1918)*, Ankara 1978.
- Kavas, A. Senusi, Muhammed b. Ali. *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2009, C. 36, s. 529-531.
- Özköse, K. *Senusi Hareketi ve Tesirleri*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2000.
- Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi. *Senusiler ve Onüçüncü Asrın En Büyük İslam Mütefekkeri Seyyid Muhammed Es-Senusi Abdülhamid ve Seyyid Muhammed el-Mehdi ve Asr-ı Hamidide Alem-i İslam ve Senusiler*, Sad. Dursun Gürlek, Bedir Yayınevi, İstanbul 1997.
- Türkmen, Z. Özdemir Bey'in Musul Harekatı ve İngilizlerin Karşı Tedbirleri (1921-1923). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2001, S. 49, s. 49-79.
- Uçarol, R. *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul 2008.
- Uzunçarşılı, İ. H. *Mekke-i Mükerrreme Emirleri*. TTK Yayınları, Ankara 1984.

Elektronik Ortam

- http://www.cevaplar.org/index.php?content_view=6887&ctgr_id=0, erişim tarihi: 23. 11. 2018.
- www.britannica.com/place/Najd, erişim tarihi: 21. 11. 2018.